

SÜNNET'İN KAYNAK DEĞERİ

Ali BAKKAL¹

Giriş

Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in Sünnet'i, İslâm tarihi boyunca bütün mezhepler tarafından İslâm dininin iki temel kaynağı olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte birçok sefer tarih içinde isimleri dahi verilmeyen bazı kişiler, Allah'ın bize sadece Kur'an'ı gönderdiğini, Kur'an'da Hz. Peygamber'e iman ve itaat etme gibi kavramların dahi Kur'an'la kayıtlı bulunduğunu, Sünnet'in bağlayıcı bir nitelik taşımadığı ileri sürmekten geri kalmamışlardır. Zamanımızda da benzeri düşünceler yer yer dillendirilmekte ve bazı çevrelerde az da olsa itibar görmektedir. Bu düşüncelerin kaynağı ne olursa olsun, bilimsel anlamda bu görüşlerin tartışılması ve deliller istikametinde doğrunun ortaya konması bir zarurettir.

Şüphesiz Sünnet'in en önemli yanı, teşrîî bir değer ifade etmesi ve bu anlamda bağlayıcı olmasıdır. Sünnet konusunda öncelikli olarak bu hususun tartışılması ve bir sonuca varılması gerekir. Biz bu makalemizde, doğrudan doğruya herhangi bir mezhebi ve görüşü iltizam etmeksizin, konuyu ana hatlarıyla incelemeyip objektif olarak bir sonuca varmaya çalışacağız.

I. Sünnet'in Vahiy Mahsulü Olması

Sünnet'in vahiy mahsulü olması, hem Sünnet'in mahiyeti hem de delil oluş keyfiyetiyle ilgili bir konudur. Sünnet'in vahiy mahsulü olması, O'nun da Kur'an gibi bağlayıcı nitelikte olmasını gerektirir.

Sünnet'in vahiy mahsulü olup olmadığı konusunda başlıca üç görüş bulunmaktadır:

A. Sünnet'in Tamamı Vahiy Mahsulüdür.

¹ Prof. Dr., Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Şanlıurfa

Bu görüşün en eski temsilcisi İmam Şâfiî'dir. O'na göre vahiy iki türdür:

a.el-Vahyü'l-metluv (okunan vahiy) (Kur'an),

b.Risâlet ve ilham kabilinden olan vahiy.² Sonradan bu ikinci kısım, "el-vahyü'l-gayru'l-metluv (okunmayan vahiy) deyiimiyle anılacaktır. Esasen İmam Şâfiî'nin ifadeleri, O'nun, Sünnet'ten neyi anladığını da ortaya koymaktadır. Buna göre O, sadece Hz. Peygamber'in risâlet kabilinden olan söz ve davranışlarını Sünnet kapsamında görmekte; tabîi ve beşeri davranışlarını Sünnet kavramının dışında mütalaa etmektedir. Risâlet kabilindin olan Sünnet'in tamamı vahiy mahsulüdür.

Başta Şâfiî (ö.204/819) olmak üzere, Sünnet'in tamamının vahiy muhsülü olduğunu savunanlar, aşağıdaki delillere dayanmışlardır:

1-"O hevâsına (arzusuna) göre konuşmaz; O (hüve) (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir"³ âyetleri, Hz. Peygamber'in bütün konuşmalarının vahiy mahsulü olduğunu göstermektedir. Sünnet'in delil oluşu hususunda bazı usûlcülerin en çok kullandıkları delil de, bu âyetlerdir.⁴

Doğrusu bu görüş, âyetlerin siyak-sibak ilişkisine bakılmadan, lafzın âmm oluşuna dayanılarak ileri sürülen bir iddiadan ibarettir. Bu âyetleri takip eden âyetler okunduğu zaman, "hüve" zamiriyle kastedilen manânın⁵ Hz. Peygamber'in ağzından çıkan sözler değil, Kur'an'ın kendisi olduğu kolaylıkla anlaşılacaktır.⁶ Nitekim bazı müfessirler, âyetin bu anlama geldiğini vurgulamışlardır.⁷

2- "Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam"⁸ âyetine dayanılarak Hz. Peygamber'in işlediği bütün fiillerin vahiy mahsulü olduğu ileri sürülmüştür.

Yine bu âyeti de siyak-sibâk alakasına bakarak anlamaya çalıştığımız zaman, Hz. Peygamber'in "uyma" fiilini mutlak anlamda değil, "kendisine vahyolunana uyma" (yani Kur'an'a uyma) manâsında özel anlamda kullandığı açıktır. Hz. Peygamber'in "uyma" konusunda müşriklerle ihtilaf

² Şâfiî, *el-Umm*, thk. Muhammed Zuhrî en-Neccâr, Beyrut, ts., V.127-128.

³ en-Necm 53/3-4.

⁴ İbn Hazm, *el-Ihkâm fî Usûlü'l-Ahkâm*, Beyrut, 1983, I, 96-97.

⁵ "Hüve" zamirinin anlamıyla ilgili geniş bir yorum için bkz: Mehmet Azimli, "53/Necm Suresinin Tefsirinde Bazı Tarihî Sorunlar Üzerine", *İslâmîyât Dergisi*, c.VI, sayı,1 (Ocak-Mart 2003), s. 165-168.

⁶ en-Necm 53/5. âyetin meâli şöyledir: "Çünkü O'nu güçlü-kuvvetli ve üstün yaratılışlı biri (Cebrail) öğretti." Burada öğretilen "O şey"den maksat Kur'an'dır.

⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vil-i âyi-l-Kur'an*, Dâru'l-fikr, Beyrut 1988, XXVII, 42; Beydâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vil*, Matbaatü'l-meymene, Mısır, ts., II, 281.

⁸ el-En'âm 6/50; Yunus 10/15.

noktası da, O'nun Allah'ın emirlerine uyup uymaması ve kendisini gelen vahyi (Kur'an'ı) değiştirip değiştirememesi meselesidir.⁹

3-Cenab-ı Allah, “insanlara, kendilerine indirilene açıklaman için sana bu zikri indirdik”¹⁰ buyurmaktadır. İbn Hazm (ö.456/1062) yukarıdaki âyetlerle birlikte bu âyeti de dikkate alarak, “Hz.Peygamber'in dinle ilgili bütün sözlerinin vahiy olup, Allah'tan geldiği hususunda hiçbir şüphe bulunmadığını”¹¹ ileri sürmektedir.

Yukarıdaki âyetlerde olduğu gibi bu âyette de “zıkr”den maksat, Kur'an'dır. Bunda kimsenin şüphesi olamaz.

Bir delilin delil için mutlaka vahiy mahsulü olması gerekmez; vahiy tarafından desteklenmiş olması yeterlidir. Cenab-ı Allah'ın gerek Peygamberlere, gerekse işin ehli olan kişilere, sahalarıyla ilgili bazı yetkiler verdiği unutulmamalıdır.¹² Yetki sahibinin açıkladığı her şey, yetki verenin kendi ifadesi sayılmaz. Dolayısıyla Sünnet'in vahiy tarafından desteklenmiş olması onun vahiy olmasını gerektirmez.

4-İmam Şâfiî'ye (ö.204/819) göre Hz. Peygamber'e “Kitâb” yanında “Hikmet”in de indirilmiş olduğunu ifade eden âyetlerdeki¹³ “Kitâb” lafzı Kur'an'ı, “Hikmet” lafzı ise Sünnet'i ifade etmektedir.¹⁴ Şâfiî, Hikmet'in, Sünnet anlamına geldiğini ifade ederken, Hz. Peygamber'e bazı şeylerin gösterildiğini ifade eden âyetlerle,¹⁵ yine kendisine sorulan bazı sorular karşısında vahiy beklediğini gösteren rivayetlere de dayanmaktadır.¹⁶

⁹ Yunus 10/15. Âyetin tamamı şöyledir: “Onlara âyetlerimiz açık açık okunduğu zaman (öldükten sonra) bize kavuşmayı beklemeyenler:Ya bundan başka bir Kur'an getir veya bunu değiştir! Dediler.De ki: O'nu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam. Çünkü Rabbime isyan edersem elbette büyük günün azabından korkarım.”

¹⁰ en-Nahl 16/44.

¹¹ İbn Hazm, *İhkâm*, I, 97.

¹² Bkz. Nahl 16/43; Nisâ 4/59, 83.

¹³ Kitâb ve Hikmet kavramlarının birlikte zikredildiği âyetlerde, el-Bakara 2/129'da yu'allimu (öğretiyor) fiili bir peygamber (Hz. Peygamber), 151'de yu'allimu (okuyor) fiili Hz. Peygamber, 231'de enzele (indirdi) fiili Hz. Peygamber; Âli- İmrân 3/48'de yu'allimu (Kitab'ı, Hikmet'i, Tevrat'ı, İncil'i öğretti) fiili Hz. İsa, 81'de âteytü (verdim) fiili Peygamberler, 164'te yu'allimu (öğretiyor) fiili Hz. Peygamber; en-Nisâ 4/54'te âteynâ (verdik) fiili Hz. İbrahim'in soyu, 113'te enzele (indirdi) fiili Hz. Peygamber; el-Mâide 5/110'da 'allemtü (Kitab'ı, Hikmet'i, Tevrat'ı ve İncil'i öğrettim) fiili Hz. İsa; el-Cum'a 62/2'de yu'allimu (öğretiyor) fiili Hz. Peygamber'le ilişkilendirilmiştir. Ancak Bakara 129 ve 151, Âli- İmrân 164 ve Cum'a 2. âyetlerinde geçen yu'allimu fiilinin fâili Hz. Peygamber, diğer fiillerin fâili Cenâb-ı Allah'tır.

¹⁴ Şâfiî, *er-Risâle*, Tahkik: Ahmed Muhammed Şâkir, Mısır, 1358/1940, s.92-93.

¹⁵ el- İsrâ 17/60.

¹⁶ Şâfiî, *el-Umm*, V,17.

Şâfiî'nin başkalarından alıp benimsediği bu yorum, ileriki asırlarda yaygınlık kazanmış olup günümüzde dahi hararetle savunulmuştur. Netikim *Hucciyetü's-Sünne* adlı eserin müellefi Abdulganî Abdulhâlık bu görüştedir.¹⁷

Arapça'da atıf harflerinden vav, mugayeret/farklılık içindir. Buna göre ma'tûf (atfedilen) ile ma'tufun aleyhin farklı şeyler olması gerekir. Bu da bir açıdan İmam Şâfiî'ye hak verdirecek bir durumdur. Bununla beraber Kur'an'da Kitâb kavramıyla zikredilen her Hikmet kavramını Sünnet anlamında ele almak da mümkün değildir. Zira bazı âyetlerde sadece Hz. Peygamber'e değil, bütün peygamberlere¹⁸, diğer bazılarında ise İbrahim soyuna¹⁹ ve Hz. İsa'ya²⁰ da Hikmet'in verildiğinden veya öğretildiğinden bahsedilmektedir. Burada Hz. İsa ve diğer Peygamber'lerin Sünnetlerinin kendi ümmetleri için bir kaynak teşkil ettiği söylenebilir. Ancak bu durumun Hz. Peygamber'in Sünnet'iyle bir alakası yoktur.

Özellikleri itibariyle farklı şeyler olsalar bile, Kitâb ve Hikmet kavramlarının aynı fiille ilişkilendirilmeleri, fiil açısından bunların aynı mahiyette olduğunu gösterir. Buna göre Kitâb ve Hikmet, Allah tarafından indirilen, öğretilen ve verilen şeylerdir. Fiil itibariyle aynı, özellikleri itibariyle farklı şeyler sayılmaları, İmâm Şâfiî'nin, onları fiil bakımından vahiy mahsulü, özellikleri itibariyle de birinin Kur'an, diğerinin Sünnet gibi farklı şeyler olduklarını ileri sürmesine sebebiyet vermiştir.

Bu iki kavram arasında fiil bakımından birliği görmezlikten gelmek mümkün değildir. Bu durum hem Kitâb hem de Hikmet'in vahiy mahsulü olmasını gerektirir. Ancak vav atıf harfinin getirdiği farklılık, her zaman iki şeyin öz itibariyle farklı olmalarını gerektirmez. Bazen aynı şeyin farklı yönlerine dikkat çekilmek suretiyle vav atıf harfiyle atıf yapılır. Burada da durum öyledir. Âyetlerin tümü dikkate alındığında Kitâb kavramı peygamberlere indirilen *yazılı vahyi*, Hikmet kavramı da bu vahyin *anlamsal içeriğini* ifade etmektedir. Buna göre Hz. Peygamber'e verilen Kitâb Kur'an'dır, Hikmet ise Kur'an'ın anlam olarak içeriğidir. Kitâb, Kur'an'ın lâfız yönü, Hikmet ise manâ cihetidir.

Celâleyn Tefsîri'nde Kitâb ile "Kur'an"ın, Hikmet ile "Kur'an'da bulunan hükümler"in²¹ kastedildiği ifade edilmiştir. Birçok yerde Kitâb kavramıyla birlikte Hikmet kavramı zikredilirken, sadece bir âyette Hikmet

¹⁷ Bkz. Abdulganî Abdulhâlık, *Hucciyetü's-Sünne* (Sünnet'in Delil Oluşu), çev. Dilaver Selvi, Şûle Yayınları, yy., 1996, s. 74-76.

¹⁸ Âl-i İmrân 3/81.

¹⁹ Nisâ 4/54.

²⁰ Âl-i İmrân 3/48; Mâide 5/110.

²¹ Celâ lüddîn el-Mahallî-Celâlüddîn es-Suyûtî, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1986, s.23.

yerine Hüküm kelimesi zikredilmiştir.²² Bu kelime de Hikmet'in Kur'an hükümleri anlamına geldiğine işaret etmektedir.

Esasen Kur'an'da zikri geçen Hikmet kavramı, çok daha geniş bir anlama gelmektedir. En geniş anlamıyla Hikmet, bütün iyi ve güzel şeyleri içine alacak genişlikte olan bir kavramdır. Buna göre Hikmet, Sünnet kavramıyla dahi sınırlandırılmayacak ölçüde geniş bir kavramdır.

M. H. Kırbasoğlu'na göre, Kur'an'da zikri geçen "Hikmet" kelimesi ile "Sünnet" in kastedildiği görüşü aslında tamamen yanlış değildir. Yanlış olan "Hikmet" in "Sünnet" ile sınırlandırılmasıdır.²³

Bize göre Hz. Peygamber'e verilen "Hikmet" "Kur'an" ile eş anlamlı olduğu için, bu kelimenin geçtiği âyetler, doğrudan doğruya Sünnet'in ne delil ve ne de vahiy muhsülü olduğuna delâlet etmezler. Ancak işaret yoluyla bu âyetlerde Sünnet'in alınması gerektiğine dair bir delil bulmak mümkündür. Zira Kitâb ve Hikmet ile Kur'an'ın kastedildi kabul edilse bile, bu âyetlere göre Hz. Peygamber'in görevinin sadece Kur'an'ı nakil-tebliğ ile sınırlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunu, Kitap ve Hikmet'in "öğretilmesi" tabirinden çıkarıyoruz. Bir metni öğretmek, sadece onu nakletmek veya ezberletmek demek değildir. "Öğretme", "okuyarak tebliğ etme"den farklı bir şeydir. Öğretmenin iki aşaması vardır: Anlama, uygulama.²⁴

Sünnet'in tamamının vahiy mahsulü olduğunu ifade eden delilleri giderek zayıflayan bir yorum kabiliyeti içinde çoğaltmak mümkündür. Ancak bütün bu deliller, Sünnet'in tamamının vahiy ürünü olduğunu ispat etmeye yeterli değildir.

Sünnet'in vahiy mahsulü olması, O'nun da teşri konusunda Kur'an gibi olmasını sağlayacak ve teşriî hadisler bağlayıcı sayılacaktır. Konunun üzerinde önemle durulmasının sebebi budur. Ancak bize göre Sünnet'in tamamının vahiy olduğunu gösteren ikna edici bir delil mevcut değildir.

B. Sünnet'in Bir Kısmı Vahiy Mahsulüdür, Diğer Kısmı Hz. Peygamber'in İctihadları Ve Beşerî Davranışları Kabilindedir.

Sünnet'in bütünüyle değil de bazı cüzleriyle ilgili vahiy mahsulü olan ve olmayan Sünnet'in varlığı inkar edilemez bir gerçektir. Belli konularla ilgili

²² el-En'âm 6/89.

²³ Mehmed Hayri Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Fecr Yayınları, Ankara 1993, s.225.

²⁴ Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 180.

olan bu hususlar dikkate alındığında Sünnet'in bir kısmını vahiy mahsulü, bir kısmının da vahiy mahsulü olmadığını kabul etmek durumundayız.

1. Sünnet'in Bir Kısmının Vahiy Mahsulü Olduğunu Gösteren Deliller

a-Kur'an'a göre Cenab-ı Allah, insanları sınamak maksadıyla Hz. Peygamber'e bazı şeyleri göstermiştir.²⁵ Halbuki bunların ayrıntıları Kur'an'da yer almamaktadır. Hz. Peygamber, bunlar hakkında zaman zaman bilgi vermiştir. Bu bilgilerin vahye dayandığı hususunda şüphe yoktur.

b-Kur'an'a göre bazı şeyler Hz. Peygamber'e rüya halinde vahyediliyor, Hz. Peygamber de bunun gereğini yerine getiriyordu. Bunun en açık örneği, Hz. Peygamber'in Medine'de iken rüyasında Mekke'ye girip Kâbe'yi tavaf ettiğini görmesi üzerine, ashabından 1400 kişiyle beraber umre yapmak maksadıyla Mekke'ye doğru yola çıkma hadisesidir. Ancak kendisi Hudeybiye mevkiinde durdurulmuş ve orada malûm anlaşmayı imzalamıştır. Hz. Ömer gibi bazı kişilerin bu anlaşmadan hoşlanmayıp bazı tenkitlerde bulunmaları üzerine, Cenâb-ı Allah, Hz. Peygamber'e kendisinin anlattığı rüyanın gösterildiğini, bir gün fethin müyesser olacağını ve Mekke'ye korkusuzca gireceklerini ifade eden ayeti indirmiştir.²⁶ Şu halde Hz. Peygamber'in bazı fiilleri, Kur'an'ın dışında var olan vahye dayanmaktadır.

c-Kur'an'da bazı insanların yaptıkları gizli konuşmaların Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla bildirildiği açıklanmaktadır. Nitekim bir âyette, Hz. Peygamber'in hanımlarından birine söylediği gizli bir sözün, bu hanımı tarafından diğer hanımlara da anlatılması üzerine Cenâb-ı Allah bu durumu Hz. Peygamber'e haber vermiştir.²⁷

d-Cenâb-ı Allah Kur'an'da bazı âyetlerin nüzülünden önce gerçekleşen bazı vaatlerden bahsetmektedir. Mesela Bedir savaşından sonra, savaş ganimetlerinin dağıtmaya başlamadan hemen önce nazil olan Enfal suresinde Cenâb-ı Allah, iki düşmandan birini müminlere va'dettiğini beyan buyurmaktadır.²⁸ Halbuki bu âyetten önce böyle bir va'dden bahseden başka

²⁵ "İsra 17/60 "Hani sana: Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır, demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lânetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkuturuz da, bu onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamaz." Müfessirlerin ekserisine göre, âyetin, "görüntüler" şeklinde tecüme edilen "rü'yâ" kelimesi, Hz. Peygamber'in Mi'rac gecesindeki müşahedeleridir. "Kur'an'da lânetlenen ağaç" ise, cehennemdeki "zakkum ağacı"dır.

²⁶ el-Feth 48/27.

²⁷ et-Tahrîm 66/3.

²⁸ el-Enfâl 8/7.

bir âyet bulunmamaktadır. Bedir savaşında “bin melek ile yardım”²⁹ meselesinde da aynı durum söz konusudur. Yardım va'dini ifade eden âyet, yardımın gerçekleşmesinden sonra nazil olduğu halde, yardım va'di savaştan önce olmuştur. Hiç şüphesiz bu va'd, Kur'an'da yer almayan bir vahiy ile Hz. Peygamber'e önceden bildirilmiştir.

e-Kur'an'da bazı olaylardan kısaca bahsedilmekte, fakat hiçbir ayrıntı verilmemektedir. Hz. Peygamber'in bu olaylarla ilgili olarak verdiği ayrıntılı bilgiler mutlaka vahiy mahsulü olmalıdır. İsrâ olayı esnasında meydana gelen ayrıntılı bilgiler gibi.

f-Bazı olaylar var ki, Kur'an'da bunların mukaddimesinden bahsedilmekte, fakat kendisinden hiç bahsedilmemektedir. Ancak Hz. Peygamber, bu olaylardan açıkça bahsetmiş ve bu olaylar tarihî olarak inkarı mümkün olmayan bazı başka olayların meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Meselâ Kur'an'da İsrâ'dan bahsedilir, ancak Mi'râc olayından hiç bahsedilmez. Hz. Peygamber ise ayrıntılı olarak Mi'râc olayından bahsetmektedir. Mi'râc'la haberlerin vahye dayandığında şüphe yoktur.

g-Yukarıdaki durumun zıddına olarak, Kur'an'da bazı olayların ikincisinden bahsedilirken, olayın vukuunu gerektiren birinci durumdan bahsedilmez. Meselâ Kur'an'da kıblenin Beytü'l-Makdis'ten Kâbe'ye çevrilmesi Kur'an'da yer alan bir vahiyle³⁰ gerçekleştiği halde, ilk defa Beytü'l-Makdis'e yönelerek namaz kılmakla ilgili vahiy Kur'an'da yoktur. Arapların mukaddes tanıdığı Kâbe varken, Hz. Peygamber'in Beytü'l-Makdis'e kendi re'yiyle yönelmiş olması düşünülemez. İhtimal olarak böyle bir şeyden bahsetmek mümkün olmakla beraber, sosyolojik olarak böyle bir ihtimalden söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in Medîne'de Beytü'l-Makdis'e yönelmesi vahye dayanmaktadır. Nitekim müfessirler bu hususu Kur'an'ın Kur'an'la neshi çerçevesinde düşünmektedirler.

h-Kur'an'da namaz, zekat, oruç ve hacc gibi ibadetlerin birer farz olarak yerine getirilmesi emredildiği halde, bunların nasıl ifa edileceği hakkında herhangi bir kayıt yoktur. Bu ibadetlerin şekli Hz. Peygamber tarafından müslümanlara öğretilmiştir. Ancak O, daha önce bunlardan bazılarının ayrıntılarını bilmiyordu. Cahiliye devrinde de bu ibadetler ya hiç bilinmiyor, ya da İslâm'daki şekliyle bilinmiyordu. Bu ibadetlerin şekillerine ait bilgiler önemli ölçüde vahiy ürünüdür.

i-Kudsî hadislerin varlığı, Kur'an'ın dışında Hz. Peygamber'in vahiy aldığını gösterir. Aksi takdirde Hz. Peygamber'in kendisine ait sözleri

²⁹ el-Enfâl 8/9.

³⁰ el-Bakara 2/142-145.

Cenâb-ı Allah'a isnad etmesinin hiçbir manası olamaz. Eğer Hz. Peygamber, bazı sözlerin Cenâb-ı Allah tarafından söylendiğini ifade ediyorsa, bu doğrudur. Bu konuda açık sözün gereğini bırakıp bazı ihtimallere dayanmanın doğru olmayacağını kabul ediyorum.

M.H. Kırbasoğlu bazı örnekler verdikten sonra şunları söylüyor:

“Görüldüğü gibi birtakım Kudsî Hadislerle, bazı âyetler arasında yakın bir anlam benzerliği bulunmaktadır. Bu durumda Hz. Peygamber’in Kur’an’dan aldığı ilhamla bu âyetleri, farklı bir şekilde, kendi ifadeleriyle sunmuş olabileceği -en azından bir ihtimal olarak- düşünülebilir.”³¹ Evet, sadece bir ihtimal olarak düşünülebilir. Fakat biz, kudsî hadislerin vahiy mahsulü olduğu kanaatindeyiz.

Aynı araştırmacı kudsî hadisler hakkında başka bir ihtimalden daha söz etmektedir:

“O da, bazı Kudsî Hadislerin aslında, geçmiş kutsal kitaplardan alınmış olabileceği ihtimalidir. Zira bilinen bir gerçektir ki, başta Yahudi ve Hıristiyan kültürü olmak üzere, birçok kültüre ait unsunlar, çeşitli sebeplerle İslâm kültürüne sızmış ve zaman zaman “Hadis” olarak ortaya çıkmıştır...İşte birer hadis olarak İslâm kültürüne sızmış olan bu İslâm dışı kültür unsurlarının bazılarının “Kudsî Hadis” şekline girmiş olması da bizce ihtimal dahilinde görülmektedir. Ancak bunun göz ardı edilemeyecek kadar ciddi bir ihtimal olduğunu da hemen ilave etmek gerekir. Zira bu ihtimalin ciddiyetini gösteren birtakım örnekler söz konusudur.”³² Müellif daha sonra bu ihtimali bazı örneklerle delillendirmeye çalışır. Bize göre böyle bir durum, kudsî hadislerin vahiy ürünü olmadıklarını değil, bilakis vahiy ürünü olduklarını gösterir. Ve bu durum kudsî hadislerin sıhhatini desteklemenin yanı sıra, mukaddes kitaplardaki bu tür bilgilerin de sahih olabileceği ihtimalini kuvvetlendirir. Elbette bugünkü mukaddes kitaplarda tahrif edilmesine rağmen vahiy mahsulü olan bazı doğru bilgiler kalmış olmalıdır. Geçmiş peygamberlere indirilen bazı vahiylerin Hz. Peygamber’e de bildirilmiş olmasında hiçbir sakınca yoktur. Dolayısıyla kudsî hadislerle ifade edilen sözlerin aynıyla mukaddes kitaplarda bulunmaları gayet normaldir ve bu durum her iki tarafı da güçlendirmektedir. Bununla beraber bu durum, bazı hadislerin Kitab-ı Mukaddes’ten nakledilerek kudsî hadis şeklinde rivayet edilme ihtimalini tamamen ortadan kaldırmaz.

j-Bazı rivayetlere göre Hz. Cebrail, sahabeden Dıhye isimli zatın kılığına girerek Hz. Peygamber’e gelir, O’na bazı şeyler sorar, Hz. Peygamber de sahabenin huzurunda bu soruları cevaplandırır, sonra da Cebrail aniden kaybolup gider. Meşhur “ihsan hadisi” bu tür olayların en canlı örneğidir.

³¹ Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 288.

³² Kırbasoğlu, *age.*, s. 291-292.

Herhalde Cebrail kendi kendine Hz. Peygamber'le sohbet etmeye gelmiyor. Kendisini gönderen Cenâb-ı Allah'tır ve bu arada bazı vahiyler de getirmektedir.

k-Hz. Peygamber, vahiyle kendisine bildirilen bazı bilgileri ashabin tamamına bildirmez, sadece sırdaşı olanlara söylerdi. Meselâ Hz. Huzeyfe, Hz. Peygamber'in sırdaşı idi ve kendisine münafıkların kimler olduğunu söylemişti. Hatta Hz. Ömer herhangi bir münafığın cenaze namazını kılmamak için birçok sefer Hz. Huzeyfe'yi takib eder, O'nun cenaze namazını kılmadığı kişilerin cenaze namazlarını kılmazdı. Nifak kalbî bir durumdur ve gerçek manada insanlar kimin münafık olduğunu bilemezler. Elbette Cenâb-ı Allah kimin münafık olduğunu Hz. Peygamber'e bildirmiş, O da Hz. Huzeyfe'ye bunları söylemiştir. Bu da Kur'an'ın dışında vahiy bulunduğunu gösteren açık bir delildir.

2. Sünnet'in Bir Kısımının Vahiy Mahsulü Olmadığını Gösteren Deliller

a-Hz. Peygamber çeşitli konularda hata etmiş ve bu hatalar Cenâb-ı Allah tarafından düzeltilmiştir. Eğer O'nun bütün söz ve fiilleri vahye dayanmış olsaydı hata yapması mümkün olmazdı.

b-Birçok Kur'an âyetinde Hz. Peygamber bir beşer olarak nitelendirilmiştir. Eğer O'nun her sözü ve her davranışı vahye dayansaydı, bize beşer olarak sunulmasının bir anlamı olmazdı. O'nun beşer olması, davranışlarının birçoğunu kendi iradesi doğrultusunda ortaya koyduğunu gösterir.

c-Hz. Peygamber insanlara "üsve-i hasene" olarak gönderilmiştir. Bu vasfa sahip olan bir insanın vahiyle teyit olursa bile, birçok davranışlarını kendi iradesiyle yapmış olması gerekmektedir. Güzel örnek olmak ancak bu şekilde mümkün olur.

d-Usûl-i Fıkıh bilginlerine göre Hz. Peygamber'in bütün söz ve fiilleri vahye dayanmamakta; vahye dayananların yanısıra vahye dayanmayan söz ve davranışları da bulunmaktadır. Bu bakımdan "İctihâdü'r-Rasûl" konusu, müstakil eserler meydana getirilecek düzeyde geniş bir araştırma sahası olmuştur.

e-Hz. Peygamber bazı konularda ashabıyla müşavere eder, çoğunluğun görüşü ne ise, ona uygun olarak hareket ederdi. Böylesi durumlarda vahiyden söz etmek mümkün değildir.

f-Hz. Peygamber bazı konularda vahiyle değil, kendi re'yiyle hareket

ettiğini beyan etmiştir. Bedir savaşı hazırlıkları yapılırken ilk önce karargah kurmak istediği yerin vahiyle değil, kendi re'yi ile seçildiğini kendisi açıklamıştır. Ashabın daha uygun bir yer teklif etmesi üzerine de bu yeri karargâh olarak kullanmaktan vazgeçmiştir. Eğer bu tespit vahiyle olsaydı, bu durumun değiştirilmesi mümkün olmazdı.

g-Hz. Peygamber Medîne'ye hicret ettiği zaman hurma ağaçların aşılması konusuna müdahalede bulunmuş, ancak hurmalar iyi olmayınca, onların dünya işlerini daha iyi bildiklerini söyleyerek aşılama işine devam edebileceklerini ifade etmiştir. Bütün bunlar birçok yerde Hz. Peygamber'in kendi re'yine ve görüşüne göre hareket ettiğini göstermektedir. Kısaca burada ortaya çıkan netice şöyledir:

Sünnetin tamamı vahiy ürünü değildir. Ancak Hz. Peygamber, birçok konuda Kur'an'ın dışında Cenab-ı Allah'tan vahiy almıştır.

C. Sünnet'te Vahiy Mahsulü Olan Hiçbir Şey Yoktur.

Sünnet'te vahiy mahsulü bir şey olmadığı görüşü, esasen Sünnet'in delil olamayacağını iddiasına dayanmaktadır. Sünnet delil olmayınca, tabii olarak O'nun vahiy olmasının bir anlamı olmayacaktır.

Bize göre Sünnet'in vahiy mahsulü olması dahi tek başına Sünnet'in bir teşri kaynağı olmasını gerektirmez. Sünnet'in vahiy mahsulü olması, Sünnet'te inşâî hükümlerin bulunmasına halinde O'nun teşrii bir değer ifade etmesini gerektirir. O zaman da Sünnet'te teşrii hükümlerin olup olmamasına bakılır. Eğer teşrii hüküm ifade eden hadisler varsa -ki vardır- Sünnet'in vahiy mahsulü olması, O'nun teşrii bir değer ifade ettiğini de gösterir. Eğer bu durum kabul edilmezse, teşrii hüküm ifade eden hadislerin söylenmesinde hiçbir fayda olmaz. Vahiy abesle iştigal etmez.

II. Sünnet'in Teşri Kaynağı Olması

Sünnet Kur'an gibi bir teşri kaynağı mıdır? sorusunun cevabı genel olarak İslam bilginleri tarafından müsbet olmuştur. Fakat zamanımızda en azından Sünnet'in bir kısmının teşri kaynağı olarak kullanılmasının doğru olmayacağını ileri süren insanlar vardır. Bu gelişmeleri de nazara aldığımızda Sünnet'in teşri kaynağı olması noktasında iki görüşün ortaya çıktığını görüyoruz:

a- Sünnet, Kur'an gibi bir teşri kaynağıdır.

b- Sadece Kur'an teşri kaynağıdır; Sünnet teşri kaynağı değildir.

A-Sünnet'in Teşri Kaynağı Olduğunu Kabul Edenler

Sünnet'in Kur'an gibi bir teşri kaynağı olduğunu savunanların delillerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Sünnet'in Doğrudan Doğruya Veya Dolaylı Olarak Vahye Dayanması

Sünnet'in tamamı değil, bir kısmı vahiy mahsulüdür. Ancak Hz. Peygamber hata yaptığında Cenâb-ı Allah tarafından ikaz edildiği için, bütün söz ve davranışları vahyin kontrolü altında olduğundan, dolaylı olarak Sünnet'in tamamı vahiy hükmündedir. Vahiy ürünü olan Sünnet'in bir kısmı Hz. Peygamber'in zatıyla ilgili olmakla beraber, diğer kısmı ümmetiyle ilgilidir. Kur'an hükümleri İslâm ümmeti hakkında bağlayıcı nitelikte olduğu gibi, Sünnet de bir teşri kaynağı olarak bağlayıcı bir özelliğe sahip olmak durumundadır.

Bünnet'in teşri kaynağı olabilmesi için mutlaka vahiy mahsulü olması gerekmektedir. Hz. Peygamber döneminde her iki kısmıyla Sünnet, bir teşri kaynağı olarak kullanılmıştır. Burada önemli olan, Hz. Peygamber hata yaptığı zaman, Cenâb-ı Allah tarafından hatasının düzeltilmiş olmasıdır. Vahye dayanan Sünnet mahiyeti itibariyle hatadan masundur. Vahye dayanmayan Sünnet de Allah tarafından bir ikaz vaki olmadıkça hatadan masun sayılır. Bundan sonra önemli olan hangi Sünnet'in vahiy olduğu değil, hangi Sünnet'in teşri kaynağı olarak kullanılabileceği hususudur.

2- Hz. Peygamber'e İmanın Farz Olduğunu İfade Eden Ayetler

Allah'a ve Rasûl'üne inanmanın lüzumu hakkında pek çok âyet vardır.³³ Hz. Peygamber'e iman, sadece Kur'an olarak getirdiğini tasdik etmek manasında olmayıp, daha geniş bir anlamı ifade eder. Kur'an, sadece Kur'an'la gelen hususlarda değil, diğer hususlarda da Hz. Peygamber'e uyulmasını gerekli kılar. İman da, itaati gerektirir. Buna göre iman boyutu, itaat edilmesi gerekli olan hususların şümülüne nisbetinde genişleşmiş olur. Hz. Peygamber'i iman sadece Kur'an'ın getirdikleriyle sınırlı kalamaz.

3- Hz. Peygamber'in "Örnek İnsan" Olması

³³ Bkz.en-Nisâ 4/136; et-Tevbe 9/91; Nûr 24/62; el-Feth 48/8-9/13;el-Hucurât 49/15; et-Tegâbûn 64/8.

Bir âyette şöyle buyurulmaktadır: “Andolsun, Allah’ın Rasûl’ünde sizin için -Allah’ı ve ahiret gününü arzu eden ve Allah’ı çok anan kimseler için- (uyulacak) en güzel bir örnek vardır.”³⁴ Burada Hz. Peygamber’in örnek oluş keyfiyeti mutlak olarak ifade edilmiş bulunmaktadır. Yani O, hem ibadet, hem ahlak, hem de hukuk ve diğer hususlarda insanlar için bir örnektir. O’nun örnek oluş keyfiyetini sadece ibadet ve ahlakla, ya da Kur’an’ın getirdikleriyle sınırlamanın hiçbir dayanağı yoktur. Kaldı ki İslâm’da ahlak ile hukuk arasında çok net bir çizgi de yoktur. Hukuken kötü bir şeyin yasaklanmış olması, ahlaken de o şeyin kötü olduğunu gerektirir. Bu bakımdan konuyu ahlakla sınırlamaya kalkmak dahi, hukukî konuları tamamen dışarıda bırakmaz.

4-Hz. Peygamber’e İtaati Emreden Âyetler

Hz. Peygamber’e iman etmeyi emreden ve O’nun en güzel örnek olarak gönderildiğini ifade eden âyetlerin yanında daha net bir şekilde Hz. Peygamber’e itaat etmeyi öngören âyetler vardır. Bu husus Kur’an’da değişik şekillerde ifade edilmiştir:

a-Doğrudan doğruya Allah’a itaatin yanısıra, Hz. Peygamber’e itaat emredilmiştir:

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Rasûl’e ve sizden olan emir (yetki) sahiplerine itaat edin. Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz - Allah’a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız- meseleyi Allah’a ve Rasûl’üne götürün. Böyle yapmak en iyisi ve sonuç bakımından da en güzeldir.”³⁵ Bu âyet anlaşmazlıkların ve ihtilafların çözümü için Allah’a ve Rasûl’üne müracaat edilmesini emretmekte, dolayısıyla Hz. Peygamber’in Sünnet’i bir teşri kaynağı olmaktadır.

Müsteşrik Margoliouth’a göre, Kur’an’ın neresinde Hz. Peygamber Allah’ha birlikte zikredilmişse, bunun sadece bizzat Kur’an’ın içeriği ile ilgili olduğunu iddia etmektedir. O’na göre, Allah’ın ve ilâhî vahyin beşerî vasıtası olan Hz. Peygamber’in otoritesi birbirinden ayrılamaz; her ikisi de bir ve aynı şeydir; sadece Kur’an’ın kendi muhtevasını ilgilendirmektedir. Buna göre, Hz. Muhammed’in Kur’an’ın dışına çıkan ve herhangi bir hadîste rivayet edilen bir sünneti yoktur.³⁶

Bu görüş Kur’an’a aykırıdır:

Meselâ yukarıdaki âyette Allah’a itaatle birlikte Hz. Peygamber’e ve

³⁴ el-Ahzâb 33/21.

³⁵ en-Nisâ 4/59.

³⁶ Fazlur Rahman, *İslâm*, çev. Mehmet Dağ – Mehmet Aydın, Selçuk Yayınları, İstanbul 1981, s. 61.

“emir sahiplerine” de itaatin gerekli görülmesi, bunların birbirinden farklı şeyler olduğunu gösterir. Emir sahiplerine itaat, kendi yetkileri dahilinde olan hususlarla sınırlıdır; ama hiçbir zaman sadece Kur'an'da açıkça zikri geçen hususlarla sınırlı değildir. Hz. Peygamber'e itaat de, esasen gerek nübüvvet ve gerekse idare ve kazâ gibi hususların tümünü içine almaktadır. Söz konusu itaatin atıf harflerinden mugayeret için kullanılan vav harfiyle yapılmış olması da bunu gerektirmektedir.

Fazlur Rahman'a göre, Kur'an'ın, Allah'ın ve Hz. Peygamber'in otoritesinden söz ettiği birçok durumlarda, bu otoritenin genel anlamda - Margoliouth'un iddia ettiği gibi- bizzat Kur'an'ın emirlerine ait olduğu şeklinde yorumlanması mümkündür; ancak bunun her zaman böyle olmadığını gösteren durumlar da vardır. Mesela Kur'an ganimetlerle ilgili olarak “Peygamber ne verirse onu alın, sizi neden menederse ondan geri durun”³⁷ buyurmakta, başka bir âyette ise aralarındaki çekişmelerde Hz. Peygamber'i hakem tutmaları³⁸ istenmektedir. Bu âyetlerden zarurî olarak anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber hüküm verirken, ahlakî ve hukukî emirlerde bulunurken, Kur'an dışında rakipsiz bir otoriteye sahip olmuş, hattâ normal olarak böyle bir otoriteyi uygulamıştır.³⁹

Kırbaçoğlu Hz. Peygamber'e itaatin Kur'an'a itaat demek olduğu iddiasında olanların öncelikle şu soruları cevaplamaları gerekir: Bu ayetten yola çıkılarak, inananların Rasûl'e ve yetki sahiplerine sadece Kur'an'daki hususlarda itaat etmesinin zorunlu olduğu, bunun dışında itaat etmelerinin zorunlu olmadığı söylenebilir mi? İddia sahipleri görüşlerinde samimi ise, bu soruya olumlu cevap vermek mecburiyetindedirler. Tutarlılık bunu gerektirir. Bu durumda Medine Toplumu'nun devlet başkanı konumunda olan Hz. Peygamber'in ve onun idarî ve askerî yönetim kadrosunun, yönetim tekniği açısından hareket alanları sonra derece daraltılmış olmayacak mıdır? Kur'an bir kanun kitabı veya bir ansiklopedi olmadığına göre, Kur'an'ın temas etmediği konularda toplumda düzen nasıl sağlanacak, güvenlik nasıl temin edilecek, ekonomi, eğitim adâlet gibi sosyal konularda kim düzenleyici kararlar alıp uygulacaktır? Böyle bir düşünce ile bugün hangi toplum yönetilebilir, hangi toplumsal mesele çözülebilir? Bu mantığa göre, Kur'an'ın dışında bağlayıcı başka bir şey olamayacağından, toplumların yönetimi için yapılan kanun, tüzük, yönetmelik vs.nin de hiçbir bağlayıcılığının olamayacağını kabullenmek zorunda kalınacaktır.⁴⁰

Hz. Peygamber (sav) sadece Kur'an'ı nakleden bir nâkil-i kelâm veya

³⁷ Haşr 59/7.

³⁸ Nisâ 4/64.

³⁹ Fazlur Rahman, *İslâm*, s. 62.

⁴⁰ Kırbaçoğlu, *İslâm Düşüncesinde Sünnet*, s. 175-176.

postacı değildir. Göreve sadece nakil ve tebliği değil aynı zamanda tebliği ettiğini öğretmek ve uygulamalarıyla örneklik etmektir.

b-Peygamber'e itaat Allah'a itaat olarak kabul edilmiştir: "Kim Peygamber'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur."⁴¹ Şu halde Kur'an teşrî bir kaynak olduğu gibi Sünnet de teşrî bir kaynaktır.

c-Allah'ı sevmek, Peygamber'e itaati gerekli kılmaktadır: "De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok merhametli ve bağışlayıcıdır". De ki: "Allah'a ve Peygamber'e itaat edin!" Eğer dönerlerse, muhakkak ki Allah, kâfirleri sevmez."⁴²

d-Peygamberlerinin gönderiliş gayesi, kendisine itaat olarak ifade edilmiştir: "Biz hiçbir peygamberi, Allah'ın izniyle itaat edilmekten başka bir amaçla göndermedik."⁴³

Bütün bu âyetlerdeki itaat manasını "Rasûl'e itaat, Kur'an'a (Allah'a) itaattir" şeklinde anlamak doğru bir anlayış değildir. Eğer itaati böyle anlamak doğru olsaydı, bazı âyetlerde bunun ifadesi "Peygamber'e itaat, Allah'a itaattir" şeklinde ifade edilmezdi.

5-Hz. Peygamber'e Karşı Gelmeyi Yasaklayan Âyetler

Cenâb-ı Allah Kur'an'da Hz.Peygamber'e itaati emrettiği gibi, bir nevi bunun gereği olan itaatsizliği ve karşı gelmeyi de yasaklamıştır. Konuyla ilgili bazı âyet mealleri şöyledir:

"Kim, Allah'a ve O'nun Rasûl'üne karşı gelir ve O'nun sınırlarını aşarsa, Allah onu ebedî kalacağı ateşe sokar. Onun için aldâtıcı bir azap vardır."⁴⁴

"Kim de kendisine doğru yol belli olduktan sonra Peygamber'e karşı gelir ve mü'minlerin yolundan başka bir yola uyarsa, onu döndüğü yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir gidiş yeridir orası."⁴⁵

"Bu böyledir. Çünkü onlar, Allah ve Rasûl'üne karşı çıktılar. Allah ve Rasûl'üne de kim karşı çıkarsa, muhakkak ki, Allah'ın cezası çetin olur."⁴⁶

Hz. Peygamber'e karşı gelmeyi yasaklayan bu âyetler, O'na itaatin isteğe

⁴¹ en-Nisâ 4/80.

⁴² Âl-i İmrân 3/31-32.

⁴³ en-Nisâ 4/64.

⁴⁴ en-Nisâ 4/14.

⁴⁵ en-Nisâ 4/114.

⁴⁶ el-Enfâl 8/13 Bu konuda diğer âyetler için bkz. Âl-i İmrân 3/132, 172; en-Nisâ 4/13, 59, 61, 65, 69; el-Mâide 5/92; el-A'râf 7/157, 158; el-Enfâl 8/1, 20, 24, 46; et-Tevbe 9/62, 71, 91; en-Nûr 24/51-54, 56; el-Ahzâb 33/33, 36, 37, 64-66, 71; Muhammed 47/33; el-Feth 48/17-18; el-Hucurât 49/14; el-Mücâdele 58/13; et-Tegâbün 64/12.

bağlı değil, zorunlu olduğunu kesin olarak ortaya koymaktadır. Bu da O'na inanmanın ve O'nu örnek bir insan olarak kabul etmenin tabii bir sonucudur.

Peygamber'e karşı gelmeyi sadece Kur'an'daki emirlere has kılmanın da bir delili yoktur. Her ne kadar "Rasûl" kelimesinden yola çıkarak, bunun "elçi" manasına geldiğini, elçinin de vekil olmadığını, dolayısıyla "nâkil-i kelâm bir emir kulu" manasına geldiğini ileri sürmek mümkünse de, Kur'an'dan anladığımız kadarıyla Hz. Peygamber'in görevi bir nevi bu "postacı"lık görevinden çok daha geniştir. Çünkü O'na Kur'an'ı nakletme görevinin ötesinde, O'nu beyan etme, uygulama, insanlara örnek ve önder olma görevi de verilmiştir. Hz. Peygamber'in ilk ve temel görevi nâkil-i Kur'an manasında elçilik görevi olmakla beraber, O'nun yegane görevi bundan ibaret değildir. Hz. Peygamber'i bütün bu vasıflarıyla beraber düşündüğümüz zaman, "O'na itaat etme ve karşı gelme" sadece Kur'an'da bahsi geçen konularla ilgili olmayıp daha genel bir anlam taşımaktadır.

6-Hz. Peygamber'in Verdiği Hükümlere Boyun Eğmeyi Emreden Âyetler

Konuyla ilgili bazı âyet mealleri şöyledir:

"Aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Rasûl'üne çağrıldıklarında mü'minlerin cevabı "işittik ve itaat ettik" sözünden başka bir şey olamaz."⁴⁷

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Rasûl'e ve sizden olan emir (yetki) sahiplerine itaat edin. Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz - Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız- meseleyi Allah'a ve Rasûl'üne götürün. Böyle yapmak en iyisi ve sonuç bakımından da en güzeldir."⁴⁸

"Allah ve Rasûl'ü bir konuda hüküm verdiği zaman, artık mü'min bir erkeğin veya kadının bir seçme yapmaya hakkı yoktur. Zira kim Allah'a ve Rasûl'üne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur."⁴⁹

"Aslâ! Rabinin hakkı için, onlar aralarındaki ihtilafli konularda seni hakem yapıp, sonra da, içlerinden bir hoşnutsuzluk duymadan senin verdiği hükme boyun eğip, tam anlamıyla teslim olmadıkça, iman etmiş olmazlar."⁵⁰

Bütün bu ayetlerden açıkça anlaşıldığına göre, mü'minler Hz. Peygamber'in hükümlerine, ihtilafli konularda verdiği kararlara boyun

⁴⁷ en- Nûr 24/51.

⁴⁸ en-Nisâ 4/59.

⁴⁹ el-Ahzab 33/36.

⁵⁰ en-Nisa 4/ 65.

eğmek zorundadırlar. Bu âyetlerde kastedilen hükümler ne sadece Kur'an'da açıkça yazılı bulunan hükümlerdir ve ne de bu hükümlere boyun eğmesi gerekenler sadece Hz. Peygamber'in muhatabı olan sahabedir. Bu ayetlerin nüzul sebeplerinin hususî oluşuna bakarak, hükmün de hususî olduğunu iddia etmek umum müfessirlerin kabul ettikleri şu prensibe aykırıdır: "itibar sebebin hususî oluşuna değil, hükmün umumî oluşunadır." Elbette ki Hz. Peygamber'in verdiği hükümler sadece özel nüzul sebebine mahsus olmadığı gibi, sahabeye de mahsus değildir. Aksi takdirde Hz. Peygamber'in nübüvvetinin evrenselliğinden bahsetmek mümkün olmaz. Hz. Peygamber karşısında Sahabe'nin mevkii ne ise, bütün mü'minlerin de mevkii odur. Yine Hz. Peygamber'in vermiş olduğu hükümler sadece Kur'an'da mevcut olan hükümlerden ibaret olsa, namazdan hacca, nikahtan talaka, bazı miras hükümlerinden cezâ hükümlere varıncaya kadar birçok konuda Kur'an'ın bizden istediği emirleri yerine getiremezdik.

7- Hz. Peygamber'in Haram-Helal Kılma Yetkisi Olduğunu İfade Eden Âyetler

Hz. Peygamber'in bu yetkiye sahip olduğunu ifade eden âyetler şunlardır:

"Kendilerin kitap verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûl'ünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini din edinmeyenlerle, ezilip büzülerek kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."⁵¹

"Onlar ki, ellerindeki Tevrat ve İncil'de yazılı bulunan o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyarlar. O (peygamber) ki, kendilerine iyiliği emreder, onları kötülükten meneder; onlara temiz ve hoş şeyleri helal, pis ve çirkin şeyleri haram kılar; üzerlerindeki ağır yükleri ve kendilerini bağlayan bağları kaldırır. O peygambere iman edip, ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen nura tabi olanlar, işte kurtuluşa erenler onlardır."⁵² Bu ayetlerden çıkan neticeyi şöyle özetleyebiliriz:

a. Haram ve helal kılma yetkisi önce Allah'a, sonra Hz. Peygamber'e aittir.

b. Hz. Peygamber haram ve helal kılma yetkisini gelişigüzel değil, belli bir usul dahilinde kullanır; temiz ve hoş şeyleri helal kılar, pis ve çirkin şeyleri haram kılar. Bu yönüyle de Hz. Peygamber'in helal ve haram kılma yetkisi sınırlıdır.

c. Hz. Peygamber'in haram ve helal kılması, Allah'ın sarih haram ve

⁵¹ et-Tevbe 9/29.

⁵² el-A'râf 7/157.

helal kıldıklarına aykırı olamaz. Buna göre Hz. Peygamber Allah'ın sarih olarak haram ve helal kıldığını, tersine hüküm vererek helal ve haram kılamaz. Ancak Allah'ın hakkında hüküm vermediği konularla, tahsis, takyid, şartlarını belirleme gibi hususlar Hz. Peygamber'in helal ve haram kılma yetkisi dahilindedir.

d. Allah'ın küllî iradesine uygun gelmeyen haram ve helal kılma durumunda Cenâb-ı Allah ikazda bulunabilir. Eğer böyle bir ikaz vaki olmamışsa, Hz. Peygamber'in helal ve haram kılması küllî iradeye uygundur.

e. Hz. Peygamber'in helal ve haram kıldığı şeyler, Allah'ın haram ve helal kıldığı şeylerden başkadır. Yani Hz. Peygamber sadece Kur'an'daki haram ve helalleri nakletmemekte, bunlardan başka helal ve haram kıldığı şeyler de vardır.

8-Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Açıklamakla Yükümlü Olduğunu İfade Eden Âyetler

Hz. Peygamber'in bu görevini ifade eden bazı âyet mealleri şöyledir:

“Biz her peygamberi mutlaka kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (kendilerine indirileni) açıklasın.”⁵³

“Sana bu Zikri (Kur'an'ı) indirdik ki, kendilerine indirileni insanlara açıklayasın ve taki onlar düşünüp öğüt alsınlar.”⁵⁴

“Biz sana Kitab'ı indirdik ki, hakkında ayrılığa düştükleri şeyi onlara açıklayasın ve inanan bir kavim için, (o Kitap) yol gösterici ve rahmet olsun.”⁵⁵

Hiç şüphesiz “açıklamak”, “tebliğ etmek”ten başka bir şeydir. “Beyyene” fiilinin ifade ettiği manâ ile, “bellega” fiilinin ifade ettiği manâ ile aynı değildir. Beyan, tebliğ+tebliğ edilenin izahı demektir. Bu bakımdan Kur'an'ı açıklamak, sadece O'nu tebliğ etmekten ibaret değildir. Manâya delaleti açık olmayan (mücmel) lafızlardan ne kastedildiğinin izahı, âm'm'ın tahsîsi, mutlak'ın takyîdi, şartları beyan edilmemiş bir konunun şartlarının tespiti gibi hususlar beyan sınırları içinde mütalaa edilir. Hz. Peygamber'e beyan yetkisinin verilmiş olması, O'na teşrî yetkisinin verilmiş olması demektir. Eğer Hz. Peygamber'e bu yetki verilmemiş olsaydı, Kur'an'daki birçok emir ve nehyin gereğini yerine getirmek mümkün olmazdı. Çünkü

⁵³ İbrahim 14/4.

⁵⁴ en-Nahl 16/44.

⁵⁵ en-Nahl 16/64.

Kur'an'daki emir ve nehiyelerin birçoğu umumi ifadeler ve mücerred kaideler biçiminde varid olmuştur. Bunların tatbiki büyük ölçüde beyana ihtiyaç gösterir. Konuyla ilgili olarak kaynaklarda şöyle bir habere rastlıyoruz:

İmrân b. El-Husayn (ö.52/672)'in bulunduğu bir mecliste adamın biri: "Kur'an'da olandan başkasından bahsetmeyin" deyince, ona şöyle dedi: "Sen akılsız bir adamsın! Öğle namazının (farzanın) dört rekât olduğunu, onda kiraatın açıktan olamayacağını Allah'ın Kitab'ında gördün mü?" Sonra zekatı ve benzeri hükümleri sıraladı ve şöyle ilave etti: "Bütün bunları Allah'ın Kitab'ında açıklanmış olarak buluyor musun? Kitâbullah bunları mübhem bırakmıştır; Sünnet de açıklamıştır."⁵⁶ Sünnet büyük ölçüde Kur'an'ın beyanı kabilinden olduğu içindir ki, "Sünnet'in Kitab'a ihtiyacı yok, fakat Kitab'ın Sünnet'e ihtiyacı vardır" sözü meşhur olmuştur.

9- Hz. Peygamber'in, Sünnet'i Bir Teşrî Kaynağı Olacak Şekilde Sunup Muhafaza ve Tatbikini İstemiş Olması

Hz. Peygamber, Kur'an ile birlikte benzerinin kendisine verildiğini ve Kur'an'la beraber sünnetle da amel edilmesi gerektiğini birçok hadislerinde vurgulamış, Kur'an nassının bulunmadığı yerde yeni hükümler vermiş ve sahabe de bu konuda kendisine tabi olmuştur. Konuyla ilgili bazı rivayetler şöyledir:

Mikdâm b. Ma'dikerib'den rivayet edilen bir hadise göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Dikkatinizi çekerim! Bana Kur'an'la birlikte O'nun benzeri de verildi. Dikkat ediniz! Yakında rahat koltuğuna kurulmuş karnı tok saygısız bir adam şöyle der: Size bu Kur'an yeter; O'nda neyi helal bulursanız helak kabul ediniz; neyi de haram bulursanız haram kabul ediniz."⁵⁷ "Şüphesiz Rasûllah'ın haram kıldıkları da haram kıldıkları gibidir."⁵⁸ Bu hadise göre Sünnet'le amel etme gereği vardır.

Hassân b. Atıyye (ö.120/738) "Cibrîl, Rasûl-i Ekrem'e Kur'an'ı indirdiği gibi Sünnet'i de indiriyordu" demiştir.⁵⁹ Bu hadis, sadece vahiy olan Sünnet'ten bahsetmektedir. Yukarıda geçen başka delillerle de sabittir ki, Sünnet'in tamamı vahiy değildir.

Hz. Peygamber'in Sünnet'ine uyma konusunda şu emri önemlidir: "Sizin üzerinize gerekli olan benim Sünnet'ime ve doğru yolda olan raşid

⁵⁶ Şâtibî, *el-Muvâfakât*, Mısır ts., IV, 19.

⁵⁷ Dârimî, *Mukaddime* 49; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 130-131; Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 6; Tirmizî, *İlim*, 10; İbn Mâce, *Mukaddime* 2.

⁵⁸ Dârimî, *Mukaddime*, 49; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 132; Tirmizî, *İlim*, 10; İbn Mâce, *Mukaddime* 2.

⁵⁹ Dârimî, *Mukaddime*, 49.

halifelerin sünnetine uymaktır; Sünnet'e sımsıkı sarılınız.”⁶⁰

Hz. Peygamber'in Sünnet'inin sadece ashabı değil, kendisinden sonra gelen mü'minleri de bağlayıcı olduğunu şu hadisten açıkça anlıyoruz: “Sizden bir haberi görüp işitmede hazır bulunanlar, orada bulunmayanlara tebliğ edip ulaştırın. Umulur ki kendilerine haber ulaştırılan kimse, onu, işitenden daha iyi ezberleyip koruyabilir.”⁶¹ Hz. Peygamber ayrıca kendisinden bir sözü işitip onu ulaştıran kimseye şöyle dua etmiştir: “Bizden bir söz işitip, o sözü aynen işittiği gibi koruyan ve başkalarına ulaştıran kimsenin Allah yüzünü ak etsin.”⁶² Ve Hz. Peygamber, sünnetinden yüz çevirenin kendisinden, yani İslâm ümmetinden sayılamayacağını açıkça ifade etmiştir.⁶³

10- Gerek Hz. Peygamber ve Gerekse Sonraki Devirlerde Sünnetin Bir Teşri Kaynağı Olarak Kullanılmış Olması

Fiili durum budur. Konuyla ilgili bazı rivayetler ise şöyledir:

Hz. Peygamber, Muâz b. Cebel'i Yemen'e görevli olarak gönderirken aralarında şu konuşma geçmişti:

-Sana hakkında bir hüküm vermen gereken bir mesele arzolduğunda nasıl hüküm verirsin?

-Allah'ın Kitab'ına göre hüküm veririm.

-Şayet Allah'ın Kitab'ında bulamazsan?

-Allah Rasûlünün Sünnet'iyle hükmederim.

-Ne Allah'ın Kitab'ında ve ne de Rasûlünün Sünnet'inde (bir hüküm) bulamazsan?

-Kendi re'yimle ictihad ederim.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

⁶⁰ Dârimî, *Mukaddime*, 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 126-127; Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 5; İbn Mâce, *Mukaddime*, 7.

⁶¹ Dârimî, *Menâsik*, 72; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 31, 32, V, 4, 37, 39, 40, 45, 72, 342, 366, 411; VI, 385, 456; Buhârî, *İlim*, 9, 10, 37, *Hacc*, 132; *Sayd*, 8; *Edâhi*, 5; *Megâzi*, 51; *Fiten* 8, *Tevhîd* 24; Müslim, *Hacc*, 446; *Kasâme*, 29, 30; Ebû Dâvûd, *Tetavvu'*, 10, Tirmizî, *Hacc*, 1; Nesâî, *Hacc*, 111; İbn Mâce, *Mukaddime*, 18.

⁶² Dârimî, *Mukaddime* 24; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 437; III, 225; IV, 80, 82; V, 183; Ebû Dâvûd, *İlim* 10; Tirmizî, *İlim* 7; İbn Mâce, *Mukaddime* 18.

⁶³ Dârimî, *Nikâh* 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 158; III, 241, 259, 285; V, 409; Buhârî, *Nikâh* 1; Müslim, *Nikâh* 5; Nesâî, *Nikâh* 4.

“Rasûlüllah’ın elçisini muvaffak kılan Allah’a hamdederim.”⁶⁴ Bu rivayet Sünnet’in Hz. Peygamber devrinde başkaları tarafından da bir teşri kaynağı olarak kullanıldığını açıkça göstermektedir. Hz. Peygamber’in çevreye gönderdiği görevliler Kur’an’dan sonra Sünnet’le hüküm verirlerdi. Bu durum Hz. Peygamber’den sonra da devam etmiştir. Kâdî Şüreyh (ö.78/697) Halife Ömer’e hüküm verme hususunda nasıl bir hiyerarşi takib edeceğini sorduğunda, Hz. Ömer kendisine yazılı olarak bildirdiği talimatında, önce Kur’an ile, O’nda bulamazsa, Hz. Peygamber’in Sünnet’i ile, orada da bir hüküm yoksa ümmetin üzerinde icma ettiği görüşle, bunların hiçbirisinde yoksa daha önce bu konuda raşid halifelerin ve salih nesil olan Ashab’ın verdiği bir hüküm varsa, onunla hükmetmesini veya ictihad yapması, netice itibariyle bekleyip kalmamasını emretmiştir.⁶⁵ Hâkimlerine bu tavsiyelerde bulunan Hz. Ömer, müslüman tebeasına da şunları öğütlüyordu: “Kur’an’ı öğrendiğiniz gibi, ferâizi ve Sünnet’i de öğreniniz.”⁶⁶

Konusu ne olursa olsun Sahabe, Hz. Peygamber’in Sünnet’ini tatbik eder ve Sünnet’i böyle anlamanın dini bir görev olduğunu kabul ederlerdi. Teşri konusunda da bütün bilginler Sünnet’in ikinci kaynak oluşunda ittifak etmişler, Kur’an’la münasebetini buna göre kurmuşlar, Tefsir, Hadis, Kelâm ve Fıkıh ilimlerini bu anlayışa göre geliştirmişlerdir.

III. Sünnet’in Teşri Kaynağı Olduğunu Reddedenler

Sadece Kur’an’la yetinip hadisleri reddetme eğiliminin ne zaman başladığını bilmiyoruz. Ancak bazı hadislerde Hz. Peygamber’in (sav) yakında bu tür görüşlere sahip olacak bazı kişilerin çıkacağını haber verdiği ifade edilmektedir.⁶⁷ Nitekim sahabeden İmrân b. Husayn’ın (ö.52/672) sadece Kur’an’la yetinmek isteyen bir kişiye rastladığı ve ona Kur’an’da herşeyin bulunmadığını, Sünnet’in Kur’an’ın bir beyanı olduğunu hatırlattığı bazı kaynaklarda yazılıdır.⁶⁸ Tâbiünden bazıları da aynı tutumla karşılaşmıştır. Bir kişi, Mutarrıf b. Abdillâh eş-Şihhîr’e (ö.87/705) “Bize Kur’an’dan başka bir şeyden bahsetme!” demiş, O da cevaben “Allah biliyor ki biz, Kur’an’ın yerine geçecek başka bir şey istemiyoruz; biz, Kur’an’ı bizden daha iyi bilen (Peygamber’in/Sünnet’in) peşindeyiz” şeklinde

⁶⁴ Dârimî, *Mukaddime* 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 230, 236, 242; Ebû Dâvûd, *Akdiye* 11; Tirmizî, *Ahkâm* 3.

⁶⁵ Dârimî, *Mukaddime*, 20; Nesâî, *Âdâbu’l-kudât* 11.

⁶⁶ Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, Haydarâbâd, 1352, VI, 209.

⁶⁷ Ebû Davud, *Sünnet* 6; Tirmizî, *İlim* 10; İbn Mâce, *Mukaddime* 2; Dârimî, *Kâdiye ‘ale’l-Kitâb* 29; İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 131.

⁶⁸ Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, IV, 19.

cevap vermiştir.⁶⁹ Bundan sonra konuyla ilk tartışma Şâfiî'nin *el-Ümm*'ünde bulunmaktadır. Şâfiî, bu eserin *Cimâu'l-İlm* adlı bölümünde hadisleri reddeden biriyle yaptığı tartışmaya yer vermiş, ancak bu kişinin Basralı olduğunu açıklamış, fakat hangi guruba mensup olduğunu zikretmemiştir.⁷⁰ Hudarî (ö.1345/1927), o zaman Basra'da Mu'tezile' ekolü mensuplarının bulunduğu ve bunların hadisçilerle mücadelesi meşhur olduğundan, bu kişinin de Mu'tezilî olabileceğini üzerinde durmuştur.⁷¹ Abdulganî Abdulhalik bu konu üzerine ciddiyetle eğilerek, bu kişinin Mu'tezilî değil, eğer gerçekten Sünnet'i inkâr eden biri idiyse Rafizilerden biri olabileceği kanaatine varmıştır.⁷² A. Abdulhalik'a göre bu kişinin Şâfiî ile münakaşaya girmesi, Sünnet'in delil oluşunu inkâr ettiği için değil, özellikle Sünnet'in hüccet oluşu konusunda delil olarak getirilen âyetlerin, Sünnet'in delil oluşuna delâlet edip etmediğini anlamak içindir. Zira Şâfiî, ilim ehlerinden hiç kimsenin Allah ve Rasûlünün farz kıldığına muhalefet eden birini işitmediğini yazmaktadır.⁷³

Zamanımızda sadece Kur'anla yetinilmesi gerektiğine dair görüşler birçok İslam ülkesinde zaman zaman dillendirilmektedir. Bunların görüşlerini aşağıdaki delillerle ispatlamaya çalışmaktadırlar:

A. Kur'an'ın Her Şeyi Açıklayan Eksiksiz Bir Kitap Olması

Kur'an, dine taalluk eden her şeyi tafsilatıyla açıklayan ve dinî hükümlerin tamamını ihtiva eden bir kitaptır. Bu durumda başka bir şeyin dinî hükümlere kaynaklık etmesine ihtiyaç yoktur. Bunun aksini savunmak, Kitab'ın din konusunda yetersiz kaldığını ve her şeyin bir açıklaması olmadığını söylemek olur.⁷⁴

Şu âyetler, Kur'an'ın her şeyi açıklayan eksiksiz bir Kitap olduğunu açıkça ifade etmektedir:

“Biz, Kitab'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.”⁷⁵

“Bu Kitâb'ı sana, herşeyin bir açıklaması olarak indirdik.”⁷⁶

Her şeyden önce âyetleri siyak-sibak ilişkisine göre anlamak gerekir.

⁶⁹ Şâtîbî, *el-Muvâfakât*, IV, 19.

⁷⁰ Şâfiî, *el-Ümm*, VII, 202 (272)

⁷¹ Hudarî, *Târihu't-teşri'i'l-İslâmî*, s. 202-203.

⁷² Bkz. A. Abdulhâlik, *Hücciyetü's-Sünne*, s. 44 – 52.

⁷³ A. Abdulhâlik, *Hücciyetü's-Sünne*, s. 42.

⁷⁴ A. Abdulhâlik, *Hücciyetü's-Sünne*, s. 180.

⁷⁵ el-En'âm 6/38.

⁷⁶ en-Nahl 16/89.

Birinci âyetten önce Cenâb-ı Allah şöyle buyuruyor: “Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve iki kanadı ile uçan kuşlardan (ne varsa) hepsi sizin gibi bir ümmettir. (Onlar da sizin benzeriniz bir topluluktur.)”⁷⁷ Açıkça görüldüğü üzere burada Kitâb’dan maksat, Levh-i Mahfaz’dur. Bütün her şeyi büyüğü, küçüğü, geçmiş ve geleceği ile bütün ayrıntılarına varıncaya kadar ihtiva eden O’dur.⁷⁸

İkinci âyetteki Kitâb kavramıyla Kur’an kastedilmiştir. Ancak Kur’an’ın, dünyevî meseleleri en ince ayrıntılarına kadar açıklamadığı da bir gerçektir. Aynı şekilde dinî hükümlerde yalnızca Kur’an’la yetinmenin ne kadar güç bir olduğu da ortadadır. Şu halde âyetlerin zâhirlerine değil, kastedilen mânâsına uygun tevîline yönelmek gerekmektedir.⁷⁹ Esasen burada âyetin zâhiri mânâsı öne çıkarılsa dahi, âyetin anlamı, ana hatlarıyla ve temel ilkeleriyle Kur’an’ın her şeyi açıklamış olduğudur. Anlam geneldir.

B. Sadece Kur’an’ın Muhafaza Edilmiş Olması Delil Olma Keyfiyetinin Kur’an’a Mahsus Olduğunu Gösterir

Allah Teâla “Kur’an’ı biz indirdik; O’nu muhafaza edecek olan da biziz”⁸⁰ buyurmaktadır. Cenâb-ı Allah’ın sadece Kur’an’ın muhafazasını üstlenmesi, Sünnet’in Kur’an gibi hüccet olmadığını gösterir. Eğer O da hüccet olsaydı, Yüce Allah Sünnet’in korunmasını da üstüne alırdı.⁸¹

Bu düşünce birkaç cihetten tenkid edilebilir:

a-Âyetin siyak ve sibakına bakıldığı zaman, burada söz konusu olan hususun Kur’an’ın gerçekliği olduğu görülecektir. Burada Sünnet’le ilgili herhangi bir konudan bahsedilmemektedir. Bir şey hakkında bir hüküm verildiği zaman bu hüküm sadece onu bağlar, fakat bu durum, aynı hükmün başka şeylerde olamayacağı anlamına gelmez. Mesela “İstanbulular nazik ve medenî insanlardır” denildiğinde, bu hüküm, başka şehir halklarının nazik ve medenî olmadıkları anlamını taşımaz. Sadece İstanbuluların bi özelliğini ortaya koymuş olur. Nitekim Kur’an’da Hz. Peygamber’in korunması ile ilgili âyetler de vardır.⁸² Tahsis-i bi’z-zikr, başkalarından aynı hükmü nefyetmez. Dolayısıyla burada Kur’an’ın muhafaza edilmiş olması Sünnet’in muhafaza edilmemiş olması anlamına gelmez. Sünnetin muhafaza edilmemesi vakıya dayanan bir bilgidir. Bununla birlikte ümmet için

⁷⁷ el-En’âm 6/38.

⁷⁸ A. Abdulhâlık, *Hücciyetü’s-Sünne*, s. 180.

⁷⁹ A. Abdulhâlık, *Hücciyetü’s-Sünne*, s. 181.

⁸⁰ el-Hıcr 15/32.

⁸¹ A. Abdulhâlık, *Hücciyetü’s-Sünne*, s. 186.

⁸² el-Mâide 5/67.

gerekli olan Sünnet'in muhafaza edilip edilmediği tartışmalı bir konudur. Meselâ Fazlur Rahman ve M.H. Kırbasoğlu'na göre "Yaşayan Sünnet" in, bize ulaşması bakımından Kur'an metni ile birtakım mütevatir Sünnetler'in arasında fazlaca bir fark olduğu söylenemez.⁸³ Bize göre de *Sünnet, temel fonksiyonlarını ifade edecek ölçüde muhafaza edilmiştir*. Bununla birlikte Yüce Allah Sünnet'in muhafaza edileceğini taahhüt etmemiştir.

b-"Eğer delil olsaydı, Kur'an gibi O da muhafaza edilirdi" düşüncesi, İslâm'da Sünnet'in temel fonksiyonlarını anlamamış olmanın bir tezahürüdür. Genel anlamda Sünnet, Hz. Peygamber'in "*yaşam tarzı*"ndan ibarettir. Ahkâmla ilgili Sünnet, Sünnet'in tamamı içinde az bir yer işgal eder.

Sünnet'i yaşam tarzı anlamında ele aldığımız zaman, O'nun tam olarak tespiti mümkün olmadığı gibi, buna gerek de yoktur.

Sünnet'in en temel fonksiyonu, hüccet olması değil, Hz. Peygamber'in bizim için örnek olan hayatını göstermiş olmasıdır. Niteliği ne olursa olsun, Hz. Peygamber'in (sav) bütün hareketleri müslümanlar için bir örnek teşkil etmektedir. İnanç, ibadet, hukuk ve hattâ adâb-ı muâşeretle ilgi olmayan konularda dahi bizim için O'nda örnekler vardır. Meselâ bir orduyu teşekkül ettirmek ve yönetmek tamamen dünyevî ve o zamana mahsus bir olay olmakla birlikte, bu hususta dahi müslümanların ilke bazında Hz. Peygamber'den öğrenecekleri çok şeyler vardır. Sünnet'i bu anlamda mütalaa ettiğimiz zaman, esasen Sünnet'in tamamını muhafaza etmek mümkün olmadığı gibi gerekli de değildir. Delil konusunda gerektiği kadarıyla Sünnet'in muhafaza edilmiş olması, yeterli bir muhafaza sayılır.

c-Kur'an'ın muhafazası ile, O'na dayanılarak verilen hükümler arasında doğrudan bir münasebet yoktur. Öncelikle Kur'an'ın muhafaza edilmesi, Kur'ânî hükümlerin de muhafazası anlamına gelmez. Ayrıca Kur'an'a dayanarak verilen hükümlerin hepsini açık ve net olarak tespit etmek de mümkün değildir. Delâletindeki zannîlik sebebiyle Kur'an'a dayanarak verilen hükümlerin birçoğu zan ifade ederler. Dolayısıyla Kur'an'ın muhafaza edilmesi, O'nun hükümlerinin de muhafaza edilmesi anlamını taşımaz. Konuya bu açıdan bakıldığında muhafaza, hükmün kat'iliği için yeterli bir sebep değildir. Âhad yolla gelen Sünnet'le sabit olan hükümler de zan ifade eder. Dolayısıyla delâletinde zannîlik olan Kur'an ayetleriyle sabit olan hükümleri ihmal etmek mümkün olmadığı gibi, âhad yolla bize gelen Sünnet'le sabit olan hükümleri de bir tarafa atmak gerekmez. Muhafaza, ne hükmün kat'iliğini ve ne de hükümler arasındaki ihtilafı önleyen yegâne unsur değildir.

⁸³ Kırbasoğlu, *age.*, s. 153.

c- Cenab-ı Allah insanlara ait temel yükümlülükleri Kur'an'da beyan etmiştir. Sünnet'in Kur'anla ilişkisi bakımından birinci fonksiyonu, Kur'an'daki temel hükümlerin ayrıntılarını ve teknik özelliklerini ortaya koymaktır. Elimizde mevcut olan Sünnet külliyatı da bu iş için yeterlidir.

Ayrıca Cenab-ı Allah her şeyin sorulmasını istememiştir.⁸⁴ Eğer bazı Sünnet'le gelen bazı yükümlülükler ve ayrıntılar insanlara ulaşmamışsa, insanlar bunlardan sorumlu değildir.

B. Kur'an âyetleriyle dinin kemâle ermiş olması Sünnet'e ihtiyaç olmadığını gösterir

Kur'an'da en son indirildiği kabul edilen ayete göre, Allah İslâm dinini kemâle erdirmiştir.⁸⁵

Yine Kur'an "her şeyi açıklayan ve müslümanlara doğruyu gösteren bir rehber, rahmet ve müjde olarak"⁸⁶ indirilmiştir. "Yaş-kuru ne varsa hepsi onda mevcuttur."⁸⁷ "Hiçbir şey geri bırakılmamıştır."⁸⁸

Yüce Allah'ın konuyla ilgili bir beyanı da şöyledir: "Rabbinin sözü doğruluk ve adaletle tamamlandı. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur. O iştir ve bilir."⁸⁹

Kur'an'la din tamamlandığına göre, artık Sünnet'e ihtiyaç kalmamıştır. Dolayısıyla O'nun hüccet olmasının bir anlamı da yoktur.

Dinin tamamlandığını ifade eden sözler, İslam'da haram kılınan belli başlı hususlar ve kâfirlerin kafirlerin İslam dinini yok etmelerinden ümitlerini kesmiş oldukları belirtildikten sonra gelir. Daha sonra bazı helaller ve mükellefiyetler zikredilir. Âyetin siyak ve sibakına bakıldığında burada dinin tamamlanmasıyla ilgili hususun, dinin temel hükümleri olduğu anlaşılır. Cenâb-ı Allah, nimetlerine şükür babında⁹⁰ bu surenin başında bazı temel hükümlerden bahsetmiştir. Ancak Kur'an'da başka yerlerde zikredilen bütün mükellefiyetler bu âyetlerde bildirilmiş değildir. Dolayısıyla dinî hükümler sadece burada zikredilenlerden ibaret olmadığı gibi, sadece Kur'an'da zikredilenler de değildir. Buna göre dinin tamamlanmasından maksat, genel ilkeler ve temel esaslar bakımından Kur'an'ın eksiksiz olduğudur. Bu âyetlerden yola çıkarak Sünnet'in delil olamayacağını ileri

⁸⁴ el-Mâide 5/101.

⁸⁵ el-Mâide 5/3.

⁸⁶ en-Nahl 6/89.

⁸⁷ el-En'âm 6/59.

⁸⁸ el-En'âm 6/38.

⁸⁹ el-En'âm 6/115.

⁹⁰ el-Mâide 5/7.

sürmek mümkün değildir. İşaret yoluyla dahi olsa konunun Sünnet'le bir alâkası yoktur.

C. Hükümün Allah'a ait olması Sünnet'e ihtiyaç bırakmaz

“...Hüküm ancak Allah'ındır...”⁹¹ âyetine bakılarak, hüküm verme yetkisinin sadece Allah'a mahsus olduğu, O'nun dışında kimsenin dinde hüküm verme yetkisinin olmadığı, binaenaleyh Hz. Peygamber'in de Kur'an dışında hüküm koyamayacağı öne sürülmekte ve buradan Sünnet'in bir kaynak ve delil olamayacağı sonucuna varılmaktadır.⁹²

Üç ayrı yerde geçen âyetin birincisi müşriklerin, Hz. Peygamber'i susturabilmek için ortaya attıkları “kendilerine azabın gelmesi” isteğinin gerçekleştirilmesinin Hz. Peygamber'in değil, Allah'an elinde olmasıyla ilgilidir. İkincisi, Hz. Yusuf tarafından, zindandaki arkadaşlarını şirkten kurtarmak amacıyla söylenmiş sözlerin ibarettir. Üçüncüsü ise, Hz. Ya'kûb'un oğullarına yaptığı birtakım nasihatlarla ilgilidir.⁹³ Üç âyetten hiçbirisinin konusu genel anlamda yasama yetkisiyle ilgili olmadığı gibi, özel anlamda da Sünnet'in otoritesiyle ilgili değildir.

D. Hz. Peygamber'in Sünnet'in yazılmasını yasaklamış olması

Bazı rivayetlere göre Hz. Peygamber (sav) kendisinden Kur'an dışında bir şey yazılmasını yasaklamıştı.⁹⁴ Bu vakıdan hareketle Sünnet'in hüccet oluşunu inkâr edenler, “Sünnet hüccet olsaydı, hem Hz. Peygamber (sav) O'nun yazılmasını emreder, hem de sahâbe ve tâbiîn O'nun cem' ve tedvini için gerekli girişimlerde bulunurdu”⁹⁵ demektedirler.

Sünnet'in yazılmasının yasaklanmasından hareketle, böyle bir sonuca gitmek mümkün değildir. Esasın yazma işi Kur'an'ın muhafazasıyla ilgili bir konudur. Yukarıda izah ettiğimiz gibi Kur'an'ın muhafazasıyla, Sünnet'in hüccet oluş keyfiyeti arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Öncelikle Sünnet'in yazılmasının yasaklanmış olması, bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in “Allah'ın Kitab'ını herşeyden tecrid edin, ona bir şey

⁹¹ el-En'âm 5/57; Yusuf 12/40, 67.

⁹² Kırbaoğlu, *age.*, s. 156.

⁹³ Kırbaoğlu, *age.*, s. 156-158.

⁹⁴ Bkz. Buhari, *Enbiyâ* 50; Müslim, *Zühd* 72; Tirmizi, *Fiten* 70, İlim, 8, 13; Ebû Davud, *İlim* 3; İbn Hanbel, *Müsned*, III, 39, 46, 47, 83; V, 182.

⁹⁵ A. Abdülhâlık, *Hücciyetü's-Sünne*, s. 189.

karıştırmayın”⁹⁶ sözüyle gerekçelendirilmiştir. Konunun Sünnet olup olmamasıyla bir alakası yoktur. Öte yandan aynı hadislerde Hz. Peygamber’in (sav) kendisinden rivayet edilmesine müsaade etmiş olduğu da kaydedilmektedir. Herhalde hadîsler boş birer malzeme olsunlar diye rivayet edilmeyeceklerdir. Zira Kur’an’da hem lüzumsuz yere soru sorulmasını,⁹⁷ ve “Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme; zira kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur”⁹⁸ buyurularak gereksiz şeylerin peşine düşülmesini yasaklamıştır. Şâtıbî’nin el-Muvâfakât’ın başına yazdığı on üç mukaddimeden beşincisi “Amelî bir neticesi bulunmayan nazarî bahislerle uğraşmak şer’an iyi karşılanmamaktadır” şeklindedir. Hz. Peygamber’in Sünnet’in rivayetine izin vermesi gereğiyle amel edilmek içindir.

Diğer taraftan Sünnet Hz. Peygamber’in bütün söz, fiil ve takrirlerini içine alacak kadar geniş bir kavramdır. Bu muhtevasıyla bütün Sünnet’in yazılması da mümkün değildir. Eğer Sünnet’in yazılması emredilmiş olsaydı, teklif-i mâ-lâyutâk gerekirdi. Böyle bir teklifle Allah’ın yükümlülük yüklemeyeceğinde bütün ulemânın ittifakı vardır.

Esasen Sünnet’in hüccet olması için yazılması da gerekli değildir. Beyan kabilinden bir miktar Sünnet’in rivayet edilmesi yeterlidir. Bu da gerçekleşmiştir.

S o n u ç

Sünnet’in tamamı vahiy mahsulü olmamakla birlikte, bir kısmının vahiy mahsulü olduğunda şüphe yoktur. Ayrıca Hz. Peygamber’in hayatı vahyin kontrolü altında bulunuyordu. Yüce Allah, ilâhî iradesine uygun gelmeyen hususlarda Hz. Peygamber’i ikaz ediyordu. Bu da netice itibarıyla Sünnet’in vahiyle tekit edilmesi anlamına geliyordu.

Kur’an’da Hz. Peygamber’in Sünnet’iyle amel etmeyi gerektiren pek çok âyet vardır. Hz. Peygamber’e itaati, O’na isyan etmemeyi, verdiği hükümlere boyun eğmeyi, O’nu örnek almayı emreden âyetler bu kabildendir. Bütün bu âyetler topluca nazara alındığında, sadece Kur’an’la sınırlı olan hususlarda değil, imandan ibadete, ahlaktan hukuka kadar çok geniş bir sahada Hz. Peygamber’e tabi olmayı gerekli kılmaktadır. Kur’an’da kendisini uyulması bakımından ibadet, ahlak ve hukuk hükümleri arasında bir ayırım yapılmamıştır. Eğer ibadet ve ahlak hükümlerinde Sünnet’i bağlayıcı kabul

⁹⁶ Buharî, *Enbiyâ* 50; Müslim, *Zühd* 72; Tirmizî, *Fiten* 70; İbn Hanbel, *Müsned*, III, 39, 46, 47, 83.

⁹⁷ el-Mâide 5/101.

⁹⁸ el-İsrâ 17/36.

ediyorsak, hukuk alanında da bağlayıcı kabul etmek durumundayız. Hukuk hükümleri de mahiyetleri icabı bağlayıcıdır.

Her sünnet (hadîs) mutlak manâda teşrîî bir değer ifade etmez. Hadîslerin mutlaka sened ve metin tenkitlerinin yapılması, usûl-i fıkıh açısından da kendileriyle amel edilmesi gereken hadîslerden olup olmadıklarının tespit edilmesi gerekir.

Sünnet'i kaynak olarak kullanmadan, İslâm dinini doğru anlamak ve İslâmî ilimleri, Kur'an'ın ruhuna ve zamanın şartlarına uygun olarak geliştirmek mümkün değildir.

Netice itibariyle Kur'an teşrîî bir kaynak olduğu gibi Sünnet de teşrîî bir kaynaktır. Ancak konusu itibariyle bağlayıcı olmayan hususlarda Hz. Peygamber'e ait söz ve fiilleri, teşrîî sünnet dışında tutmak gerekir.